

УДК: 328.18(497.2)

© Віра Бурдяк¹

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ВЛАДИ ТА ОПОЗИЦІЇ В БОЛГАРІЇ: СУЧАСНА ПРОЕКЦІЯ

Політична комунікація влади й опозиції в умовах багатопартійності сучасної Республіки Болгарія, за соціальним і функціональним значенням, сприяє мобілізації інтелектуального потенціалу, соціальної енергії, ініціативи, як окремих громадян, так і різних громадських організацій, груп, прискорюючи і поглиблюючи цим подальший розвиток суспільства в цілому. У статті представлена об'єктивна ідентифікація політичної комунікації, специфічні риси публічних виступів та двояка проекція політичних промов у вертикальній перспективі «влада – опозиція». При позиціонуванні Болгарії за критерієм ступеня демократичності у комунікації влади й опозиції слід зважати на амплітудні відмінності: особливості переходу Болгарії після 1989 р., політичну конфігурацію (вплив двопартійної системи), чітку специфіку політичної конфронтації комунікаційного процесу, який розкриває їх непримиренність і відмінність позицій. Специфічне протистояння основних політичних акторів (СДС і БСП) розвивалося по надто руйнівній вісі «демократія – комунізм». Восьмирічна діяльність коаліційного уряду СДС (2001-2009) спричинила крайню експансію. Її інтенсивність децю нівелювала ідеологічна ідентичність, але й вона не змогла пом'якшити комунікаційне протистояння між владою та опозицією. Діяльність трьох урядових кабінетів партії ГЕРБ і прем'єра Б. Борисова, починаючи з 2009 р., чітко висвітлила нові відмінності в комунікації з опозицією, провокуючи системну непримиренність. Опір влади щодо опозиції іноді межує з зарозумілістю. Це створює замкнене коло, в якому влада та опозиція підстерігають одна одну, щоб швидко реагувати в просторі ЗМІ на прорахунки супротивника, компрометувати, з метою введення нових правил.

Ключові слова: політична комунікація, влада, опозиція, Болгарія.

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, E-mail: viracherniv@gmail.com

Political Communication of Power and Opposition in Bulgaria: A Modern Projection

Political communication between the authorities and the opposition within the multi-party system of the modern Republic of Bulgaria, in terms of social and functional values, supports the mobilization of intellectual potential, social energy and initiatives of both individual citizens and various social organizations, groups, while accelerating and deepening further development of society as a whole. The article presents the objective identification of political communication, specific features of public speeches and a double-natured projection of political speeches in the vertical perspective of "power - opposition". While positioning Bulgaria by the criterion of the democracy degree in the communication between the authorities and the opposition, we should take into account the amplitude differences: the peculiarities of the transition of Bulgaria after 1989, political configuration (the influence of the two-party system), the specifics of the political confrontation of the communicative process, which reveals their intransigence and difference in the positions.

160

— *The specific confrontation between the main political actors (SDS and BSP) has been developing by the very destructive axis of "democracy - communism". The eight-year activity of the coalition government of SDS (2001-2009) has led to an extreme expansion. Its intensity has been somewhat leveled by the ideological identity, but still it couldn't soften the communicative confrontation between the authorities and the opposition. The activities of the three governmental offices of the GERD Party and Prime Minister's B. Borisov office since 2009 have clearly highlighted the new differences in communicative with the opposition, provoking systemic intransigence. The authorities' resistance to the opposition sometimes borders on arrogance. This creates a closed circle in which the authorities and the opposition wait for each other's actions to quickly react to the miscalculations of the enemy in the media space, to compromise in order to set the new rules.*

Keywords: political communication, power, opposition, Bulgaria.

Вступ. Політична комунікація зазвичай пов'язана з процесом передачі й обміну політичною інформацією, яка формує політичну діяльність і реальність, безпосередньо пов'язана з функціонуванням політичної системи. Це «поле зіткнень дискурсів, що мають своїм об'єктом політику і метою яких є влада над політичною інтерпретацією реальності» [Канєв Д., 2006, 204]. Політична комунікація в Болгарії в умовах багатопартійності за своїм соціальним і функціо-

нальним значенням сприяє мобілізації інтелектуального потенціалу, соціальної енергії, ініціативи, як окремих громадян, так і різних громадських організацій, груп, прискорюючи і поглиблюючи цим прогрес суспільства в цілому. Вивчення цього процесу не втрачає певної актуальності для українських дослідників у плані аналізу досвіду болгарської політичної комунікації, який доволі схожий з українським.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказані аспекти політичної комунікації аналізують у своїх працях відомі зарубіжні та українські дослідники (К. Джанда, М. Дюверже, А. Лейпхарт, К. Поппер, Дж. Сарторі, Г. Голосов, Л. Тимофеева, Холодковський, А. Колодій, М. Примуш, Ю. Шведа та ін.). Можна стверджувати, що в Україні склалася певна школа чернівецьких, одеських і харківських дослідників (В. Бурдяк, І. Осадца, О. Дьомін, Є. Іванов, М. Мілова, О. Романюк тощо), які вивчають ці проблеми. На думку Л. Тимофеевої, учасники політичної комунікації є суб'єктами різного рівня: вертикального (правлячі, виборці і громадські організації, керуючі та групи по інтересах, правлячі й опозиція, партії й електорат) та горизонтального (суб'єкти, що займають однакове становище) [Тимофеева Л.Н., 2004, 134].

Серед болгарських дослідників, які звертаються до проблем політичної комунікації, слід відзначити праці Г. Блізнашки, О. Мінчева, Т. Буруджієвої, Г. Карасімеонова, Р. Коларова, С. Начева, Н. Неновські, С. Стойчева. Автори акцентують увагу на понятті партії, її статусу і ролі в перехідному суспільстві, представництві і багатьох протиріччях політичного та правового характеру [Стенограма от круга маса, 2009; Блізнашки Г., 2009; Блізнашки Г., 2015; Друмева Е., 2013; Канев Д., 2006; Киров П., 1996; Стойчев С., 1996].

Суттєве значення для формування методологічної основи статті мають теоретичні формулювання і висновки школи структурно-функціонального підходу – Н. Лумана і Ю. Хабермаса, які відображають глибинні процеси сучасної політичної комунікації, наголошують, що вона на вертикальному і горизонтальному рівні безпосередньо пов'язана з суспільством і розкриває його переконання, ставлення та очікування [Кинг М., Торнхил К., 2008, 43].

За теорією Н. Лумана, кожна соціальна система, зокрема й політична, функціонує згідно з певним кодом. Політика організована за дворівневим кодом. По-перше, вона структурована через проти-

стояння між правлячими і тими, ким управляють. Це означає, що політична система спочатку визначає себе зафіксованою серед тих, хто бере участь в управлінні та тими, хто не входить в управлінські структури. Тож, за словами Н. Лумана, здійснення влади, з якою в основному пов'язане функціонування політичної системи, можливе лише для тих, хто бере участь в управлінні і застосовує свою владу до тих, хто не бере у ній участі. Фундаментальною передумовою існування політичної системи є її здатність визначати, хто має повноваження здійснювати владу і ким вона може управляти. Втім, сторони діаметрально розділені у цій двоякій схемі, що породжує відносини між «урядом» та «опозицією». Їх інтереси представляють політичні партії [Кинг М., Торнхил К., 2008, 87]

Виклад основного матеріалу. Вкажемо, що поняття «влада», «правлячі», «керуючі» і «уряд» вживаються у статті однозначно. Термін «опозиція» інтерпретовано в популярному сенсі: організовані групи – партії, які протистоять домінуючій позиції управлінців і ведуть лінію політичної опозиції.

162

Уаголосимо, що конституційно-правове регулювання політичного плюралізму в Республіці Болгарія (РБ) – процес незавершений і досить динамічний. Він зумовлений не лише політико-юридичними аспектами, а й багатьма змінами, пов'язаними зі вступом РБ до Європейського Союзу, потребою запровадження норм європейського права у болгарську політичну практику, імплементацією і гармонізацією законодавства, яке відображає всі соціальні зміни, і, безумовно, вимагає постійного вдосконалення, зокрема і в сфері партійного плюралізму.

У другому десятилітті ХХІ ст. у Республіці Болгарія викристалізувалося декілька основних акторів, що беруть участь у політичному процесі та політичній комунікації. До них слід віднести найперше правлячу політичну партію ГЕРБ (Громадяни за європейський розвиток Болгарії) на чолі з Бойко Борисовим (прем'єр-міністр), у коаліції з колишніми правими силами Союзу демократичних сил (СДС) та Демократичного Союзу Болгарії (ДСБ), які тривалий період очолює экс-прем'єр РБ Іван Костов. Іноді ситуативно їх підтримує радикальна партія «Атака» з своїм лідером Віленом Сидеровим [Атака в парламента, 2012].

Опозицію очолює Болгарська соціалістична партія (БСП) з лідером Сергієм Станішевим у коаліції з партією Рух за права і свободи

(РПС) і Національним рухом Симеона Другого (НРСД була створена в 2001 р. сином останнього болгарського царя Бориса. Після перемоги на виборах Симеон Сакскобургготський став першим прем'єром Республіки Болгарія у ХХІ ст.) [Бурдяк В., 2004]. Крім названих політичних сил, на політичній арені цього періоду були й інші малі та нові партії, проте основна політична комунікація та суперництво, розгорталися між партіями ГЕРБ і БСП.

На виборах до Народних Зборів (парламенту РБ) у 2013 р., як і в 2009 р., перемогла партія ГЕРБ, що викликало неоднозначну реакцію серед болгар. Щоб переконатися у цьому, досить переглянути соціальні мережі, в яких болгарські користувачі мало не через одного залишали коментарі в дусі «ми їх два рази виганяли, а вони знову пролізли, щоб диктувати нам свою волю». Дійсно, організована в 2006 р. як флагман європейської інтеграції партія Б. Борисова ГЕРБ вже в липні 2009 р., завдяки гарним гаслам і риториці, завоювала симпатії болгар і більшість у парламенті. Втім, до 2013 р. болгари зрозуміли, що крім барвистих обіцянок «європейського раю на землі», будьяких дійсно позитивних змін у суспільному добробуті їм від партії ГЕРБ марно очікувати, особливо коли уряд підняв тарифи на електроенергію, а пенсіонери отримали рахунки з сумами, що перевищували розміри їх пенсій.

Народний протест виплеснувся на вулицю, але без чіткої організації, швидко пішов на спад. Відразу ж прем'єр Б. Борисов і весь урядовий кабінет заявили про свою відставку під гаслом «нехай виберуть більш гідних». Тож перша каденція уряду Б. Борисова (2009-2013 рр.) завершилася на тлі протестів. У державі на якийсь час запанувало безвладдя, а люди відверто не розуміли, що робити далі. Водночас проурядові ЗМІ щоденно в своїх публікаціях, виступах і коментарях всіляко наголошували, що зовсім без влади бути погано, а альтернатива, попередньому уряду, власне, відсутня. У такій ситуації, був призначений другий уряд Б. Борисова і він знову повернувся на політичний Олімп у листопаді 2014 р. Зазначимо, що впродовж останніх років у виступах болгарських аналітиків рефреном звучить думка, що уряд ГЕРБ за період управління державою практично повністю знищив малий і середній бізнес і за порадою Європейського Союзу, по суті, заклав проект «Південний потік» разом з вигодами, які Республіка Болгарія могла отримати від участі в ньому [Топоров А., 2017].

У 2016 р. у болгарському суспільстві, на тлі відвертих злиднів, розвалу економіки і збройних сил, експансії мігрантів, запанували ностальгічні мотиви – громадяни все частіше згадували, як досить непогано жилося в соціалістичному таборі, і зазвичай звертали погляди до Росії. Все це разом з відповідною риторикою та обіцянками відновити відносини з Москвою і припинити антиросійські санкції, що вдарили і по виробниках Болгарії, посприяло обранню новим Президентом РБ представника БСП Румена Радева, який виграв перемогу на виборах у кандидата від ГЕРБ Цецки Цачевої. Через програв кандидата ГЕРБ на президентських виборах Б. Борисов подав у відставку після двох років діяльності на чолі кабінету. Втім, Р. Радев, ставши Президентом, практично проводить проєвропейську політику, незважаючи на «проросійські» пункти своєї програми і не рідше за своїх політичних опонентів говорить про потребу тіснішої інтеграції з Європейським Союзом і НАТО, хоч членству Болгарії в Спільноті в 2018 р. вже минуло 11 років, а в Альянсі – 14 років.

164

— Результати дострокових виборів до Народних Зборів 26 березня 2017 р., показали, що громадяни якщо і розчарувалися в Р. Радеві і соціалістах, то не настільки, щоб бажати повернення правління ГЕРБ. На це вказує і не дуже високий відсоток голосів, які отримала на виборах ГЕРБ – 32,6%, що не набагато вище за результат БСП, за яку проголосували 27,2% болгар [Bulgaria's Borisov, 2017]. Експерти називають різні причини лідерства партії Б. Борисова на виборах до парламенту: налагоджені за роки правління комунікаційні «зв'язки» в районних виборчих комісіях, особлива риторика і «робота» з ромською меншиною та тими болгарами, що набагато сильніше за своїх співвітчизників зазнали переваг європейської інтеграції – живуть і працюють за кордоном. За останніми даними різних соціологічних центрів держави – це майже кожний четвертий громадянин РБ, при цьому ГЕРБ впевнено лідирував на виборах саме на дільницях, відкритих за кордоном.

Відразу ж після оголошення результатів виборів європейські спостерігачі визнали їх «прозорими і демократичними». Вони вважали, що ГЕРБ, щоб сформувати кабінет міністрів, має ввійти в коаліцію з іншими політичними силами. Соціалісти і їх партійний лідер Корнелія Нинова заявили, що ні на які злиття зі своїми візаві не підуть, але завжди готові сформувати уряд самі, якщо у ГЕРБ з цим нічого не вийде. Заявляючи так, БСП розраховувала, що її позицію підтримає

третьої номер виборчих перегонів – коаліція партій «Об'єднані патріоти», яка здобула 9% голосів виборців.

Аналітики з великою імовірністю припускали, що євроінтегратор ГЕРБ увійде в альянс з партією РПС, яка попри ліберальну назву, об'єднує досить вузький прошарок населення РБ – турок і інших мусульман. Адже ще під час виборів Б. Борисов фактично підтримав РПС у боротьбі проти партії «Демократи за відповідальність, свободу і толерантність» (ДВСТ), що відкололася від РПС, разом з лідером «девеесників» Лютві Местаном.

Історію мусульманського розколу можна порівняти зі спробами Стамбула приєднати назад вілайєт, що відколовся, адже ДВСТ – це політичне дітище самого турецького лідера Р. Ердогана. І якщо РПС незмінно бореться за «права турків і мусульман», то їх частина – ДВСТ, вирішила піти далі, домагаючись визнання в Республіці Болгарія турецької мови як другої державної. Ситуація загострилася настільки, що в передвиборному роликуні партії знявся сам Президент Туреччини Р. Ердоган, а в ході виборів він недвозначно заявив, що уряд Республіки Болгарія чинить тиск на мусульман. Така завзятість турків дала швидше зворотний результат, адже мусульман у РБ майже 13%, а у слов'янської більшості пам'ять про важкі п'ять століть османського ярма відображена мало не на генетичному рівні. Президент Р. Радев відповів Р. Ердогану, що його країна нікого не вчить демократії, але і брати уроки від держави, в якій не все в порядку з правами людини, не збирається [Президент Болгарії заявив, 2017]. Позицію Р. Радева підтримав Б. Борисов, який цілком по-євроінтеграторськи натякнув, що подібна активність сусідів може призвести до того, що у Республіки Болгарія може з'явитися «власний Крим». Зрештою, ДВСТ отримала менше 3% голосів виборців, а РПС залишилася єдиною потужною партією мусульман Болгарії. Тож можливість створення коаліції ГЕРБ і РПС була цілком імовірною.

Втім, практика формування уряду Республіки Болгарія показала наступне. Парламент Болгарії призначив новий правоцентристський уряд на чолі з Б. Борисовим, який вже втретє став прем'єр-міністром. Голосували «за» главу нового уряду 4 травня 2017 р. 133 депутати, «проти» – 100. Новий склад уряду утворила коаліція ГЕРБ та націонал-консервативні євроскептики «Об'єднані патріоти». «Ми працюватимемо задля єдності Європейського Союзу та його подальшого

розширення», – заявив Б. Борисов інформаційній агенції АР. Прем'єр пообіцяв проводити прихильний курс до ЄС і НАТО. Про свою підтримку курсу Б. Борисова заявила і популістська партія підприємця Васелина Марешкі «Воля», яка набрала трохи більше 4% [Парламент Болгарії, 2017]. На тлі таких політичних розкладів цікавими є численні статті в американських і європейських ЗМІ, що виходили під час парламентських виборів, де, немов за завченою методикою, йшлося про те, що Москва обов'язково втрутиться у цей процес, що Росія міцно пов'язала Болгарію газом і спільною історією. Але, хоч і дивно, на відміну від виборів президентських, у ході парламентських виборів болгарські політики говорили виключно про Європу та Туреччину. І, очевидно, саме на ці геополітичні точки вони будуть спиратися в подальшому. А бажання пересічних болгар, Президента Р. Радева та тих, хто голосував за відновлення братських взаємин з Москвою, поки залишається за межею політики.

166

Комуникативний зв'язок між владою й опозицією, за визначенням, суперечливий, ворожий і конфліктний. Їх існування в межах політичної системи передбачає формування іміджу конфронтаційних сторін. Одні ігнорують ворога і зміцнюють свою домінуючу роль – інші, прагнуть компроментувати владу і демонструють готовність бути її альтернативою. Для емпіричної реконструкції реального процесу політичного спілкування в РБ ми проаналізували виступи політичних акторів на різних заходах за останні роки, представлені в ЗМІ і відомі широкій публіці. Переважання вимог БСП як опозиції продиктовано тим, що партія є найяскравішим політичним супротивником влади. Комуникативним взаєминам влади й опозиції притаманна мова панування, конфронтації і дискредитації. Тон є наказовим і експансивним. У виступах виникає контраст між двомірними, діалектичними методами мислення та поведінки. «Бачимо нездатність ГЕРБ досягнути успіху, – заявив лідер БСП С. Станішев з трибуни парламенту Болгарії. – Минулі бюджети призвели до масової бідності та безробіття. Цей уряд дійсно характеризується двома Б – бідністю та безробіттям, як символ ініціалів Бойко Борисова» [Босия скара ГЕРБ и БСП, 2012]. А депутат від БСП М. Манолова наголосила, що «весь уряд ГЕРБ – це єдиний форс-мажор – некадровий сценарій та бездарні виконавці» [«Селяни» и «говеда», 2018].

«У 2009 р. «Атака» взяла на себе підтримку ГЕРБ, сподіваючись, що Кабінет Міністрів приведе країну до національного розвитку,

– підкреслив лідер політичної партії «Атака» В. Сідеров. – Але ми отримали ніж у спину. Це були три роки катастрофічного правління ГЕРБ. Експерти переконують, що коли взяти шимпанзе з джунглів, то впродовж трьох років його можна навчити робити так багато речей, що він може навіть виконувати роботу депутата. Якщо ви хочете навчити тварину, вона хоча б починає писати і говорити. Три роки – це дійсно багато часу» [Атака в Парламента, 2012]. Схожі заяви лунали і від представника Регіонального фонду «За розвиток міста» М. Дімітрова, який заявив, що «після трьох років партійного керівництва ГЕРБ, проблема полягає в тому, що партійні функціонери не реалізували власну антикризову програму. Вони відмовилися від усіх ключових реформ. Результати цієї політики викликали падіння доходів населення та рекордне безробіття» [Парламент Болгарії, 2017].

У свою чергу представники уряду ГЕРБ теж висловлювали претензії до опонентів з БСП. «Найбільшою катастрофою в країні за останні 20 років є безвідповідальне, мляве керівництво БСП» – наголошував Цв. Цветанов, міністр внутрішніх справ Болгарії в уряді Б. Борисова [Русинова-Христова А., 2013, 10]. «Демократія є тоді – заявляв Б. Борисов, – коли в ході виборів люди згадують, хто що зробив. Я стоятиму поруч із моїми об'єктами і тим, що я зробив за ті три з половиною роки, а поруч нехай стає зі своїми Станішев. Мій уряд намагається підвищити мінімальну заробітну плату, пенсії, фінансує найбільші інфраструктурні проекти» [ЕК: Законите срещу корупцията са добри, сега трябва повече резултати, 2012].

У цьому вислові, як і в багатьох інших висловлюваннях прем'єра Б. Борисова та функціонерів з його команди впродовж діяльності трьох урядових кабінетів партії ГЕРБ, починаючи з 2009 р., очевидні різкі амплітудні відмінності в комунікації, які циркулюють у політичній системі щодо опозиції, провокуючи системну непримиренність. Попри те, що інтенсивність непримиренності дещо знижує ідеологічна ідентичність, водночас пом'якшити комунікаційне протистояння між владою та опозицією вона не змогла.

Наведені висловлювання характеризують діаметрально протилежний тип відносин, властивий, в тій чи іншій мірі, для різних суспільств – тоталітарного, авторитарного, демократичного. У тоталітарних і авторитарних суспільствах модель політичної комунікації між владою і суспільством представляє асиметричний зв'язок чітко вираженої пропаганди дій уряду для переконання населення і репре-

сивної функції щодо опозиції. У демократичних суспільствах модель політичної комунікації, як правило, збалансована шляхом симетричного спілкування і конструктивної взаємодії влади з опозицією. У таких суспільствах пропаганда проти опозиції теж використовується, але водночас між ними існує й дискурс. Л. Тимофеева пише, що «тоді як у тоталітарних і авторитарних суспільствах існує системна опозиція, яка не відповідає основним політичним цінностям і протистоїть системі, у демократичних суспільствах переважає несистемна опозиція, яка критикує поточний політичний курс з питань, що мають політичні розбіжності. У країнах з перехідною економікою є системна та несистемна опозиція, тому комунікація між ними досить конфронтаційна, а не конструктивно-критична, яка характерна для розвинутих країн [Тимофеева, Л., 2004, 136].

168

Висновки. Отже, при позиціонуванні Болгарії за критерієм ступеня демократичності у комунікації влади й опозиції в ході змін і в сучасний період, не варто нехтувати і відкидати амплітудні відмінності: особливості переходу Болгарії після 1989 р., політичну конфігурацію (вплив двопартійної системи), чітку специфіку політичної конфронтації комунікаційного процесу, який розкрив їх непримиренність і відмінність позицій. Специфічне протистояння основних політичних акторів (СДС і БСП) розвивалося по надто руйнівній вісі «демократія – комунізм». Восьмирічна діяльність коаліційного уряду СДС (2001-2009) спричинила крайню експансію. Попри те, що її інтенсивність дещо зменшила ідеологічна ідентичність, але й вона не змогла пом'якшити комунікаційне протистояння між владою та опозицією.

Впродовж останніх років (діяльність трьох урядових кабінетів партії ГЕРБ і прем'єра Б. Борисова, починаючи з 2009 р.) різко висвітлювалися нові амплітудні відмінності в комунікації, які циркулюють у політичній системі стосовно опозиції, провокуючи системну непримиренність. Опір влади щодо опозиції іноді межує з зарозумілістю. Це створює замкнене коло, в якому влада та опозиція підстерігають одна одну, щоб швидко реагувати в просторі ЗМІ на прорахунки супротивника, компрометувати, з метою введення нових правил.

Джерела та література:

1. Атака в парламента. Три години пагубно управление на ГЕРБ. Разтърсваща реч на Волен Сидеров. 13.07.2012. <https://www.youtube.com/watch?v=Id1biOuxugw> (accessed april 10, 2018).

2. Близнашки, Георги. 2009. Парламентарното управление в България. София, Изд-во СУ «Св. Кл. Охридски».
3. Близнашки, Георги. 2015. Парламентарно право. София, Изд-во СУ «Св. Кл. Охридски».
4. Босия скара ГЕРБ и БСП // BSP, 21.11.2012.
5. Бурдяк, Віра. 2004. Республіка Болгарія на зламі епох: політична трансформація суспільства. Чернівці, Рута, 520 с.
6. Друмева, Емилия. (2013). Конституційно право. 4 доп. и прераб. изд. София, Сиела.
7. ЕК: Законите срещу корупцията са добри, сега трябва да поведе резултати // 24 часа. 19.11. 2012.
8. Канев, Добрин. 2006. Мениджмънт и комуникация в политиката. София, Фондация «Фридрих Еберт».
9. Кинг Майкъл, Торнхил Крис. 2008. Никлас Луман за правото и политиката. София. Изд-во СУ «Св. Климент Охридски», 306 с.
10. Киров, Пламен. 1996. Избирателни системи и политическа стабилност // Съвременно право. Бр. 2. 169
11. Мілова, М. І. 2005. На шляху до парламентської демократії: болгарський варіант. Монографія. Одеса, Астропринт, 328 с. —
12. Осадца І. 2017. Еволюція комунікаційної діяльності політичних акторів Республіки Болгарія в контексті членства країни в ЄС // Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та аспір., Чернівці, 17 квітня 2018 р. – Чернівці: Букрек, с. 138-142.
13. Осадца І. 2015. Передумови становлення сучасної болгарської медіасистеми // Комунікація і дискомунікація в умовах розвитку сучасного інформаційного суспільства : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. 24 квіт. 2015 р., Чернівці / відп. ред. В.П. Фісанов. Чернівці: Чернівецький національний університет, с. 124-127.
14. Парламент Болгарії затвердив новий проєвропейський уряд. 06.05. 2017. <https://www.dw.com/uk/%D0%BF%D0%> (accessed april 10, 2018).
15. Президент Болгарии заявил, что не потерпит лекций по демократии от Эрдогана, 24.03.2017. <https://www.zakon.kz/4850166prezident-bolgarii-zajavil-chto-ne.html> (accessed may 15, 2018).

16. Русинова-Христова, Антоанета. 2013. Политическото говорене: психологически механизми. София, Интерпрес, 258 с.
17. «Селяни» и «говеда» се наричаха в парламента, Мая Манолова отнесе наказание // *Novini.bg*, 09.02.2018
18. Стенограма от кръгла маса на тема «Двадесет години по-късно – през погледа на младите». 8 ноември 2009 г. *www.bnr.bg* (accessed april 20, 2018).
19. Стойчев, Стефан. 1996. Избирателни системи и избирателни процедури. София, Изд-во СУ «Св. Кл. Охридски», 226 с.
20. Тимофеева, Л. Н. 2004. Политическая коммуникация и ее генеральная пара: власть и оппозиция // Теория и практика общественной-научной информации, № 19, с.134-145.
21. Топоров, Алексей. 2017. Выборы в Болгарии: отбились от России, прибились к Турции? <https://eadaily.com/ru/news/2017/03/28/vybory-v-bolgarii-otbilis-ot-rossii-pribilis-k-turcii> (accessed april 10, 2018).
22. Bulgaria's Borisov is back — but coalition may be shaky. 27.03.2017. <https://www.politico.eu/article/bulgarias-borisov-is-back-but-coalitionmay-be-shaky> (accessed april 10, 2018).

170

—

References:

1. Ataka v parlamenta. Tri godini pagubno upravlene na GERB. Razyrsvashcha rech na Volen Siderov. 13.07.2012. <https://www.youtube.com/watch?v=Id1biOuxugw> (accessed april 10, 2018).
2. Bliznashki, Georgi. 2009. Parlamentarnoto upravlenie v Bolgariia. Sofia, Izd-vo SU «Sv. Kl. Okhridski».
3. Bliznashki, Georgi. 2015. Parlamentarno pravo. Sofia, Izd-vo SU «Sv. Kl. Okhridski».
4. Bosiia skara GERB i BSP // BSP, 21.11.2012.
5. Burdiak, Vira. 2004. Respublika Bolgariia na zlami epoch: politychna transformatsiia suspilstva. Chernivtsi, Ruta, 520 s.
6. Drumeva, Emiliia. 2013. Konstitutsionno pravo. 4 dop. i prerab. izd. Sofia, Siela.
7. EK: Zakonite sreshchu koruptsiia sa dobri, sega trabvat poveche rezultaty // 24 chasa. 19.11. 2012.
8. Kanev, Dobrin. 2006. Menidzhment i komunikatsiia v politikata. Sofia, Fondatsiia «Fridrikh Ebert».
9. King Maikl, Tornkhil Kris. 2008. Niklas Luman za pravoto i politikata. Sofia, Izd-vo SU «Sv. Kl. Okhridski», 306 s.

10. Kirov, Plamen. 1996. Izbiratelni sistemy i politicheska stabilnost // *Sovremenno pravo*, # 2.

11. Milova, M. I. 2005. Na shliakhu do parlamentskoi demokratii: bolgarskyi variant. Monografiia. Odesa, Astroprynt, 328 s.

12. Osadtsa, Ivan. 2017. Evolyutsiia komunikatsiinoyi diialnosti politychnykh aktoriv Respubliki Bolgariia v konteksti chlenstva krayiny v ES // *Rozvytok politychnoyi nauky: evropeiski praktyky ta natsionalni perspektyvy: materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. stud. ta aspir.*, Chernivtsi, 17 kvitnia 2018 r. Chernivtsi: Bukrek, s. 138-142.

13. Osadtsa, Ivan. 2015. Peredumovy stanovlennia suchasnoyi bolgarskoyi mediasystemy // *Komunikatsiia i dyskomunikatsiia v umovakh rozvytku suchasnogo informatsiinogo suspilstva* : zb. nauk. prats za materialamy Vseukr. nauk.-prakt. konf. 24 kvit. 2015 r., Chernivtsi / vidp. red. V.P. Fisanov. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet, s. 124127.

14. Parlament Bolgarii zatverdyv novyi proevropeyskyi uriad. 06.05. 2017. <https://www.dw.com/uk/%D0%BF%D0%> (accessed april 10, 2018).

15. Prezident Bolgarii zaiavil, chto ne poterpit leksii po demokratii ot Erdogana, 24.03.2017. <https://www.zakon.kz/4850166-prezident-bolgariizajavil-chto-ne.html> (accessed: 20.05. 2018).

16. Rusinova-Khristova, Antoaneta. (2013). *Politicheskoto govorene: psikhologicheski mehanizmi*. Sofiia, Interpres, 258 s.

17. «Seliany» i «goveda» se narichaha v parlamenta, Maiia Manolova otnese nakazanie // *Novini.bg*, 09.02.2018

18. Stenograma ot krugla masa na tema «Dvadeset godini po-kysno – prez pogleda na mladite». 8 noembri 2009 g. [www. bnr.bg](http://www.bnr.bg) (accessed may 20, 2018).

19. Stoichev, Stefan. 1996. Izbiratelni sistemy i izbiratelni prochedury. Sofiia, Izd-vo SU «Sv. Kl. Okhridski», 226 s.

20. Timofeeva, L.N. 2004. Politicheskaiia kommunikatsiia i yiyi generalnaia para: vlast i oppozytsiia // *Teoriia i praktyka obshchestvennonauchnoi informatsii*, № 19, s.134-145.

21. Toporov, Aleksei. (2017). Vybory v Bolgarii: otbilis ot Rosii, pribilis k Turtsii? <https://easaily.com/ru/news/2017/03/28/vybory-vbolgarii-otbilis-ot-rossii-pribilis-k-turcii> (accessed april 10, 2018).

22. Bulgaria's Borisov is back — but coalition may be shaky. 27.03.2017. [https://www. politico.eu/article/bulgarias-borisov-is-back-but-coalitionmay-be-shaky](https://www.politico.eu/article/bulgarias-borisov-is-back-but-coalitionmay-be-shaky) (accessed april 10, 2018).